

Torzók és héroszok

APRÓ FERENC: GERGELY SÁNDOR,
AZ AKTIVISTÁK SZOBRÁSZÁ

Jóformán hetente találkoztam műveivel a szegedi múzeumban. Ő csinálta a legátszemlelőbb Juhász Gyula-portrét, majd a monumentális hatású Tabu című szobrákat. Szó, ami szó: amolyan markáns, jó szobrász-nak tartottam, a helybeliek legkülönbjének. Itt azonban megálltam. Sohasem fészírozottam: vajon mi lehet a többi alkotásával, miként is alakulhatott az élete. Apró Ferenc ellenben alaposan utánajárt Gergely Sándor munkásságának. Valóságos mélyfúrást végzett. Az eredmény mindenestre megdöbbentő. Hogy magam is felszínesnek bizonyultam? Ez a legkevesebb. Adva van viszont a Szeged művelődéstörténetéből sorozat szerény, kisméretű kiadványa, amely ezúttal egy alig méltányolt nagy magyar szobrászt élezt fel.

Ne ijedjünk meg a súlyosabb szavaktól, komolyan beszélünk. Legfeljebb azon morfondírozok: kicsoda faramuci törvények érvényesülnek a „műzsák testvériségében”. Elvégre az irodalomban, zenében már egy-egy rangosabb mű is elegendő, hogy a szerzőnek helye legyen a Parnasszuson. Nem így a képzőművészetben. Pedig Gergely úttörő formaadású, remekbe sikerült Tabuja önmagában is művészettörténeti tett. Bálint Aladár ugyanúgy felfigyelt rá, akár csak Lyka Károly. Rádásul e szobrákban kívül az alkotó egyéb jellegzetes, színvonalas munkáiról is tudunk. Igaz, nem túl sokról. Ennek ellenére a vaskos, rangos aktivizmusokot sem tud igazában mit kezdeni a szegedi művésszel. Egyszerűen csak ott van, jelen van, mint valami szükségszerű, megemlítendő és titokzatos figura.

Akinek a neve azért nagyon is ismerős. Apró Ferenc említi, a nemrégiben megjelent magyarországi műtörténet hetedik kötetének névmutatója egyazon embernek gondolja az író és a szobrászt. Más kérdés, hogy Gergely Sándor csakugyan vonzódott az irodalomhoz. Szuggesztív előadó volt, rajongott Adyért, s a Tűz emlékszámban maga is elbűsült a példamutató, forradalmár alkotótól. A költő „szellemé” azonban továbbra is elkísérte küzdelmes, hányatott életútján. Mert a történelem kényszerű logikája folytán 1920-tól már Berlinben tevékenykedett, ahol feleségével együtt baráti kapcsolatban álltak Brüll Adéllal, Ady legendás Lédájával. De hovatovább a szobrász alkatában, sőt, végzetében is hasonlított példaképéhez. Eppen negyvenhárom éves volt, amikor egyszer s mindenkorra véget vetett emberi, művészi pályájának.

Mindezeket már Apró Ferenc filológikus gondossággal megírt, szakszerű tanulmányából tudjuk meg. Természetes, hogy először a frissen feltárt életrajzi mozzanatokkal foglalkozik, aztán a művészi értékeléssel. Annál meglepőbb: milyen sokrétű, átfogó felkészültséggel rendelkezik az eredendően jogász szerző. Nem elég, hogy biztonságosan mozog a képzőművészetben, a műtörténetben, ám az irodalomban is igen tájékozott. Persze, majd elfelejttem: tőle származik a Babits Szegeden című igényes kötet. Mint ahogy a mostani dolgozatnak is két főszereplője van: Nemcsak Gergely Sándor, hanem Juhász Gyula is. És a változatosság kedvéért most is ő a felfedező, a pártfogó és az organizátor. Aki a makói származású, Szegeden élő tehetséges fiatalembert összehozta Kassákkal, az aktivistákkal, s mindvégig értő, hűséges szószólója maradt drámai izzású szobrászatának.

Közben sok minden kitudódik. Az egyik lapon még Gergely budapesti kiállítási sikereiről, vagy a bécsi Sezession meghívásáról olvashatunk, a kommun időszakában viszont a korszerű szemléletű művészetpeda-

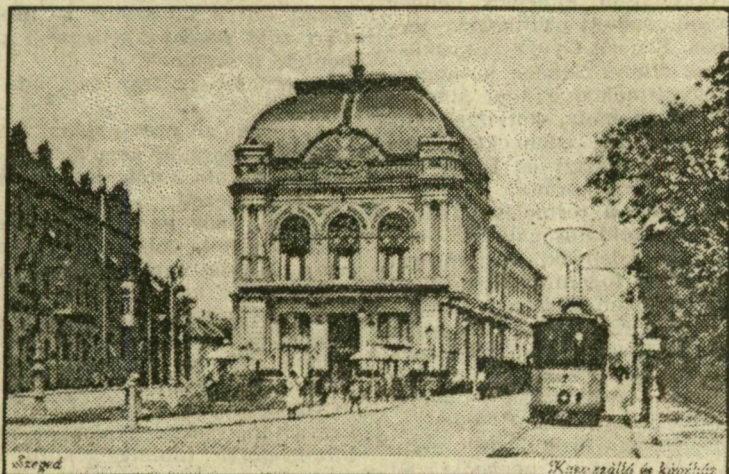
gógust ismerhetjük meg. De bármiről is legyen szó: Apró minduntalan kordában tartja kutatói lelkesedését. Tisztelet a tényekért. Ennek köszönhető, hogy éppúgy felhasználja az ismerősök véleményét, akár a Makói Reggeli Újság aktuális részleteit. Ez a többsikü tárgyilagosság mégsem szűkíti le a tanulmány szellemi horizontját. Ellenkezőleg. A szerző egyik legfontosabb érdeme pontosan az, hogy érdekes, tanulságos kultúrhistoriai körképet rajzol a századelő szegedi világáról. És tényleg: kicsoda pazar, tehetségekben dúskáló város ez! Egy darabig itt van Csáky József, aztán Juhász Gyula, Gergely és Moholy-Nagy is. A költő mindenestre a szobrász kezét fogja, ő pedig a nemzetközi rangúvá lett avantgárd mester útját egyengeti.

Gergely Sándor azonban első-sorban Hildebrandtól tanulta a szakmai profeciókat. Csakhogy a hűvös, intellektuális klasszicizálás olyan messze állt tőle, mint tűztől a víz. Apró meggyőzően érzékelteti: már első Tancsónó szobráiban is háttér fordított a hagyományos szobrászat elveinek. Inkább a szenvedélyes ritmus, a virtuális tér kifejezése érdekelt. Még akkor is, amikor dinamikus, expreszszív felfogása átfedésbe került a kubista szemlélettel, s zártabb fegyelmű torzók és önarcképek, héroszok, kerültek ki vésője alól. Minthogy tényleg hérosz volt. Aki egyszerre tudott elementáris szobrászi indulattal és monumentális szerkezetű, anyag-szerű formálással szólni. Aki lépten-nyomon felrúgta a súlyelosztás évszázados konvencióit. S aki egyik legutolsó művében, a Lerogyó aktában Bourdelle-hoz fogható erővel bírta megragadni az emberi küzdelmek megrázó tragédiáját.

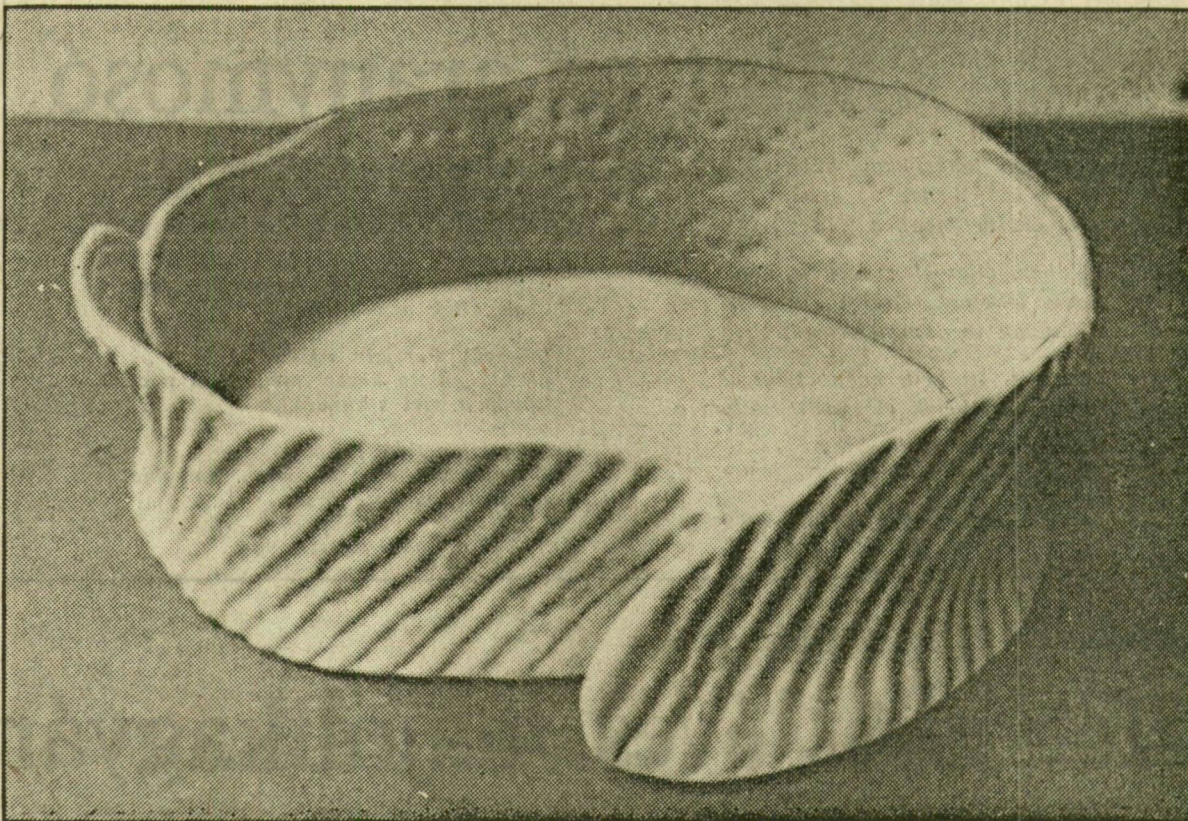
Aligha kétséges: nem a forma teszi a könyvet. Apró Ferenc szerény kis kötete pedig igazi érték, igazi újdonság. Olyannyira, hogy előbb-utóbb korrigálni lehet művészeti ismereteinket. Be kell látnunk például, a magyar aktivizmus nem csupán a festők, a grafikusok mozgalma. Itt van egy jelentős szobrász is: Nemes Lampérth méltó rokona. Így a modern hazai szobrászat pályakezdése is némileg átrajzoldódik. Eddig jöszerevel csak a kiváló Beck Ö. Fülöpről tudtunk: most viszont felbukkan mellette egy vitálisabb, expreszszívebb egyéniség. Az ő nevét pusztán ezután fogjuk megtagadni.

SZUROMI PÁL

Küldjön egy képet!

Régi képeket szép számmal kapunk szinte naponta felhívásunkra. Olyan izgalmasakat is, mint például most Simon Ferencről (Hont Ferenc utca 12/B), a valahai Kass Szállóról, abból az időből, amikor még eredeti pompájában tündöklött. Előterében a régi szegedi villamossal, amely mögött felsejlik a szép ívű felsővezeték-tartó oszlop is. Nagy kár, hogy mára éppúgy a múlté az oszlop, mint a Hungária.

Gerle Margit kerámiaja

Zsigmond és kora

A Budai Várban, az egykori Friss-palota dunai szárnyának maradványaiban, a gótikus nagytermekben — részben az eredeti helyszínen — nyílt meg az év legnagyobb kultúrtörténeti bemutatója Zsigmond és kora a művészetben címmel. Az egész nyáron nyitva tartó kiállításnak helyet adó Budapesti Történeti Múzeum és a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatócsoportjának közös vállalkozásában fél évszázad történelmi, régészeti, művészeti, kultúrtörténeti emlékei, dokumentumai kerültek itt egymás mellé. Több tonnányi szobor- és maradványt, építészeti faragványos töredéket mozgattak meg részben a vár, részben a közeli Nagyboldogasszony (mai Mátyás-) templom egykori köveiből. Eddig még kiállításban nem szerepelt műtárgyak láthatók most a múzeum kőtaraból. A budai töredékek mellett síremlékek, faszobrok, táblaképek, kódexek, ötvösmunkák, himzések, oklevelek, címerrek jellemzik a kort, s azt a magas fokú művészetet, amely ekkor Magyarországon virágzott, s amelynek tárgyi emlékei a török háborúkban, vagy később jórészt elpusztultak. Néhány becses darab úgy menekült meg, hogy Zsigmond elajándékozta, elzalogosította. Öríznek egy kardot az angliai York városában, egy litván uralkodónak adományozott sárkányrend jelvényt Nyugat-Berlinben, tudjuk, hogy Harcias Frigyes szász meissenai választófejedelm is kapott Zsigmondtól

A kiállítás plakátján egy eddig ismeretlen Zsigmond-ábrázolás egy bécsi kódexből

egy pompás, sodronyzománcos kardot.

Hatszáz éve, hogy 1387. március 31-én Zsigmondot magyar királlyá koronázták. Ekkor már két éve Mária királynő férje. Trónviszályoktól, összeesküvésektől, árnykodásoktól terhes időkben került a trónra. Nagy tervekkel, világbirodalmi eszmékkel érkezett. S noha nem volt nagy hadvezér, sem nagy politikus — Magyarországon megszilárdította a királyi hatalmat. S ötvenéves uralkodása alatt nem volt trónviszály. Adományokkal, kiváltságokkal, vagy éppen az ellene lázadók megsemmisítésével elérte, hogy minden báró a hűve lett. Ezért vált lehetővé számára, hogy megszerze a német-római császári címet és a cseh koronát.

E kiállítás nem is Zsigmonddal foglalkozik elsősorban, hanem korával és a nevével jelzett időszak művészeti produktumaival. Azzal a korrall, az internacionális gótikával, amelyben a magyarországi művészet Európá élvonalában járt.

A kiállítás rendezői — Nagy Emese és Marosi Ernő — összegyűjtötték mindazokat a Zsigmond-kori műtárgyakat, amelyek a mai Magyarország területén fellelhető és elmozdíthatók. Az Esztergomi Keresztény Múzeum kölcsönözte Kolozsvári Tamás garamszentbenedeki festett oltárát, a korszak legkiválóbb alkotását, a győri püspökség néhány hűre, a kiállításra átengedi fellelt kincsét, Szent László ereklyetartó mellszobrát. Számos faszobor, szárnyas oltár érkezett Nemzeti Galériából, kódexek a Széchényi Könyvtárból, a kálcsaj és más egyházi gyűjteményből. Igazi meglepetés néhány tífűfestés technikával készült liturgikus ruhadarab.

Bécs, Graz, München, Nyugat-Berlin, Párizs múzeumai, nemzeti könyvtárai is szívesen küldték el a korszakot reprezentáló műkincseiket a kiállításra. A külföldi anyag jelenléte nemcsak kvalitása miatt öröm, de sokat meríthetnek tanulmányozásukkal a szaktudományok is.

Ha elsősorban nem is a magyarországi anyagban, gyakran találkozunk Zsigmond alakját, arcát megőrzítő műalkotásokkal. A király arca akkor igen népszerű volt. Korábban a konszanti zsinattól vált ismertté. Szép, megnyerő férfiak ábrázolták. Dürer 1512-es datálása Zsigmond-portréja ugyan csak másolatban látható, de a kiállítás plakátján is fellelünk az az eddig ismeretlen, hiteles arcmás, amelyet Bécsben egy kódex őriz. Zsigmond teljes császári ornatusban ül páncélos harci lován, mint a Nap csillagképe és a hatalomnak a jelképe. Ideális alakjával több alkotáson találkozhatunk, hol a Háromkirályok egyikét, hol Szent Zsigmondot, hol Heródes királyt személyesítve meg. Vagy mint a garamszentbenedeki oltáron, ahol a keresztre feszítés századosa viseli Zsigmond arevonásait.

Zsigmond budai udvara a nemzetközi politikának is egyik fontos központja volt. A lovasság utolsó nagy seregszemléjére 1396-ban Budára gyűlekeztek Európa uralkodói, hercegei, lovagjai, s innen indultak a török elleni balsikerű keresztes hadjáratba. Zsigmond 1412-ben és 1424-ben, mint német király reprezentált budai udvarában. Noha a 15. században már végét járta a lovagvilág, Magyarországon Zsigmond még udvari lovagrendet alapított: 1408-ban: a Sárkány-rendet. A lovagi költészet, az énekmondás sem volt ismeretlen az udvarban. A császár barátja, mulató cimborája Oswald von Wolkenstein, az utolsó Minnesängerek egyike. Az ő énekeiből és a jól értesült udvari életrajzíró, Windecke írásából, a Thuroczy krónikából hiteles forrásból értesülünk Zsigmond jelleméről. Arról, hogy ravasz és taktikus volt a politikában, hogy hűve volt az igazságnak (rendeleteket hozott a kereskedők védelmére, kiterjesztette a városi bírósság jogkörét), kedvelte a női nemet.

Zsigmond egyénisége, izlése, pompakedvelése, európai műveltsége rányomja bélyegét a korszak irodalmi, művészeti, építészeti produktumaira. Uralkodásának viszonylag békés 50 éve fénykora volt a magyar kultúrának, ha nem is olyan közismert mint a Mátyás-kori. Zsigmond hatására országsszerte nagyarányú fejlődésnek indult a gazdasági-politikai, a szellemi-művészeti élet.

KADÁR MÁRTA